

droeven invloed geoefend heeft. Wij moeten ons voor eenzijdigheid en onware verwijten wachten, en in onze beschuldiging met onszelf beginnen. De geest, die Israël's profeten bezield, moet onze harten beheerschen, en in navolging van hen, die zich altoos solidair met Israël wisten, moeten wij belijden: wij hebben gezondigd.

Hoe dan?

Laat ik enkele dingen mogen noemen.

Wat heeft in de jaren, die achter ons liggen, de geldjacht en oorlogswinst aan veler geestelijk leven onberekenbare schade toegebracht, en de echt-christelijke waardeering van het stoffelijk goed op den achtergrond gedrongen! Hoe is door de ongekende weelde en plotselinge levensverruiming het goud der godsvrucht verdonkerd, en dies ook de godvruchtige gedraging tegenover de aardse dingen naar beneden gedrukt! Hoe hebben de vragen van arbeid en loon, van bedrijf en onderneming bij menigeen de geestelijke belangen in een hoek geduwd, zoodat ten opzichte van het tijdelijke leven niet meer gevraagd werd naar Gods wil, maar naar eigen belang! En gevolg van die overheersching van het materiële, besliste in vele gevallen niet meer, wat eens als principe aanvaard werd, maar wat de praktijk op dat oogenblik eischte, en de sociale omstandigheden wenschelijk maakten. Wij hebben, en laten wij het eerlijk beken, gedurende de jaren 1914-1920 in de wereld van zaken en geldverdiene, van bedrijf en van winst, van arbeidsplicht en loonvraag, van onderling vertrouwen en waardeeren, niet altoos geleefd, zoodat wij moesten wandelen, en er is veel, wat ook de christenen aanklaagt voor het aangezicht Gods.

Dit moeten wij belijden.

Belijden ook als oorzaak van den sozialen onvrede.

Belijden als onze schuld aan de ellende van deze tijden, en in plaats van op de vraag: ont wiens wil ons dit kwaad overkomt, hoogmoedigheid te wijzen naar de wereld en het revolutionaire kwaad, hebben wij onszelf te onderzoeken, of niet, evenals bij Jona, om ons, of mede om ons, de stormen van verwarring over het leven loeien. Nadere aanwijzing van den schuldige kan ik niet geven. Ieder, patroon en arbeider, werkgevers-organisaties en vakverenigingen moeten zichzelf toetsen aan het recht des Heeren, en deze zelf-beproeving is m.i. een allereerste eisch om uit den onvrede weer tot den vrede te geraken. Er is alleen harmonie mogelijk, wanneer het stoffelijk leven gezien wordt bij het licht van Gods Woord; wanneer in dat leven wordt gewandeld naar Zijn ordinarie, en de weg tot die verlossing loopt door de kennis der ellende. God wil, dat wij onze zonde op sociaal terrein zien. Onze zonde van kapitaalacht en geldzucht. Onze zonde van arbeidsontrouw en ontevredenheid. Onze zonde van gebrek aan christelijke praktijk en liefde tot Gods recht, en zonder die aanschouwing komen wij nooit tot reformatie.

Het tweede antwoord, dat ik gaf, komt hierop neer, dat in de ontwikkeling op sociaal terrein in de laatste jaren, niet altoos de gewenschte evenwichtigheid is betracht. Ik schreef daarover reeds vroeger, en herhaal even de toen gemaakte opmerkingen. De eerste was:

„De verwarring vindt haar oorzaak ook hierin, dat de laatste zes jaren een radicale breuk hebben geslagen met het verleden. Tusschen den toestand in het begin van 1914 en dien van nu ligt, ja in werkelijkheid een korte spanne tijds van pas een halve decennie, maar als we op de groote veranderingen, die plaats vonden, letten, is het alsof we tientallen van jaren verder zijn.

En ..., die sprong is te groot geweest.

Die overgang uit een wereld, waarin op sociaal terrein zich wel de vragen vernemenigvuldigen, doch de geleidelijkheid nog den scepter voerde, in een tijd vol onzekerheid en mutatie hebben wij niet kunnen verdragen, en door die breuk is het leven veel te veel geschokt. Wij zijn uit onze kracht gegroeid. Wij hebben ons evenwicht verloren. De harmonische, evenredige ontwikkeling van alle geleidingen in het maatschappelijk geheel, en dat is toch de waarachtige sociale bloei, is onmogelijk geworden, en nu kermt en jammert de wereld van disharmonie.

Laat ik een voorbeeld mogen noemen.

De achturige arbeidsdag is voor sommige bedrijven beslist noodzakelijk, en er zijn tal van werkzaamheden, die om nog korter werkduren vragen, maar voor heel het bedrijfsleven is hij toch geen vereischte. Alle arbeid is in dit keurslijf van een bepaald aantal uren niet te dringen, en al moet de Overheid waken voor verkeerde exploitatie van de arbeidskrachten, de toepassing van één regel voor alle bedrijven, zal, waar de arbeid zoo gevarieerd is, op schade voor het economische leven in zijn geheel uitloopen. En gesteld, dat deze acht-urige werkdag over de gansche linie een onafwijkbare eisch was, dan kan het maatschappelijk organisme er toch niet tegen, dat met een grooten sprong deze sociale begeerte realiteit wordt.

Hier had de geleidelijkheid moeten betracht worden.

Zoo'n vaart is niet bij te houden, en al is het nu waar, dat alle verhoudingen radicaal zijn omgekeerd, en we, bij zooveel veranderingen, wel moesten meespringen, toch is aan deze sprongen en

schokken de groote beroering en onrust dezer dagen in niet geringe mate te danken."

En de tweede:

„Het ligt niet in mijn bedoeling critiek te oefenen op de sociale bemoeiingen van dit ministerie, of de noodzakelijkheid van sociale hervormingen te betwisten, want het werd meer dan tijd, dat de regering ingreep. Het maatschappelijk evenwicht was verstoord, en als de schaal nu naar den anderen kant dootslaat, is deze overdrijving voor een groot deel te verklaren uit de onrechtvaardige arbeids-toestanden van een vroeger tijdvak. Er moest verbetering komen, doch deze „reformatie" is m.i. te ruw en te haastig geschied. Het was een jacht om sociaal het snelst vooruit te komen. We konden onszelf niet bijhouden, en de eisch der geleidelijkheid werd teveel uit het oog verloren. Maar van deze overijling mag niet alleen den betrokken minister een verwijt gemaakt. Het komt mij voor, dat, indien er van schuld sprake is, de particulieren veel schuldiger staan, en menigeen, die toen, ongetwijfeld uit nobele motieven en met een warm hart, den weg der vooruitstrevende inaselde, nu, bij kalme bezinning en nuchtere beschouwing, gaarne op z'n schreden terugkeert.

Men noeme dit niet enkel reactie.

Zeker, er schuilt reactie onder.

Er zijn christenen, die na de November-dagen van 1918 door een bevlaging van sociaal gevoel aangestast werden, en ons verbaasden door hun plotselinge bekeerling, doch wier liefde al lang weer bekoeld, en in kil-conservatisme teruggeslagen is. Zij kennen niets dan critiek op de tegenwoordige sociale maatregelen, en hunkeren naar den ouden tijd, toen van den arbeid gehaald kon worden, wat er te halen viel, en met den werkoemer al heel weinig gerekend werd. Doch er zijn ook anderen. Er zijn ook velen, die met waarachtigen ernst streven naar sociale verbetering, en alle krachten willen inspannen om den sozialen vrede te bevorderen, maar thans zich even ernstig afvragen, of de economische toestand zulk een sprong kan verdragen, als in de vorige jaren gewaagd is. Die stemmen mag men niet als reactionair afwijzen. We hebben er naar te luisteren, en met hen ons te zetten tot zelfcritiek."

Met opzet herhaal ik deze dingen letterlijk.

Om n.l. te laten zien, dat, wat ik nu schrijf, niet een meening is, die zich vormde onder den druk van de tegenwoordige bezuinigingsnoodzaak en bezuinigingspolitiek, maar reeds in 1920 werd gepubliceerd.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

De twee polen in de wijsbegeerte.

Het heeft lang geduurd eer de filosofie weer uit haar winterslaap opstond, en opnieuw culturele betekenis kreeg.

Of laat ik het sterker zeggen (want cultuurelement is zij altijd gebleven): het duurde een tijd vóór de filosofie weer orgaan van den tijdgeest werd, concurrente van de groote geestesstromingen, die het leven beheerschen.

De 20ste eeuw mag aan hare vele titels en orde-teekenen ook toevoegen den naam van: eeuw der wijsbegeerte.

Aan de spits der geestesbewegingen staan doet ze nog niet, heeft ze trouwens heel zelden (in Nederland nooit!) gedaan, — ze staat in betekenis, voor het volksbewustzijn, achter bij de wonderen-barende wetenschap en de gemoedsnarentokkelende nieuwe religies, maar het is er toch ook verre vandaan, dat zij, als vroeger weleens placht te geschieden, de speciale nectar zou zijn van Olympische goden, of ook, dat de nuchtere Jan-Publiek voor haar slechts een ironisch lachje zou over-hebben.

Het gaat met de geesteswetenschappen weleens als met de politieke partijen in den lande. Zonder dat men precies de oorzaken beschrijven kan, waarit er opeens een democratische, straks een aristocratische, wind. Plotseling treden in den hoek gedrukte partijen naar voren en dringen met man en macht mee in den wedloop naar de groene tafel. En groot en klein balanceeren, na den storm-loop, met elkander in het (beroemde) politieke evenwicht.

De aristocratie des geestes (waartoe de filosofie krachtens haar geboorterecht behoort) heeft in de laatste kwarteeuw weer zichbaar aan invloed gewonnen, ze telt weer mee, en er is niemand die het waagt de filosofen als een onbeduidende groep van onvruchtbare fantasien te negeren.

Het karakter, de tendenz, van de herleefde wijsbegeerte noemden wij anti-materialistisch.

Kuno Fischer en Wilhelm Wundt waren de voorloepers van de nieuwe beweging, de eerste door het wezen van de filosofie te zoeken in de geschiedenis, de tweede door de wetenschappelijke zielkunde aan haar ten grondslag te leggen.

Er zijn nog andere wegbereiders geweest, die we reeds vroeger in onze eerste opstellen, genoemd hebben, namelijk Lotze (die het mechanisme zocht te vereenigen met een gemoedelijk, religieus, idealisme), en Fechner (die de filosofie als wetenschap zocht te verbinden met enkele grondbegrip-

pen van het christendom), maar hun eigenlijke betekenis en waardeering hebben deze idealisten toch pas gevonden in onze eeuw.

Hetzelfde geldt van Nietzsche, den trotschen, eenzamen, bestormer der vermolmden cultuur, die, hoezeer in menig opzicht een huiveringwekkend antichristelijk denker, toch een zekere verdienste heeft als bestrijder van het platte materialisme.

Maar, gelijk wij zeiden, de eigenlijke kentering in de geestesgesteldheid begint bij het keerpunt der eeuw.

Er ontwaakt meer algemeen, een verlangen naar geestelijke en wijsgeerige exploitatie van de goederen, die door de afzonderlijke wetenschappen zijn veroverd. Men wil wijsgeerig brood bakken uit het overvloedig gewas. Men tracht naar harmonische samenvatting van de, aan het licht ge-brachte, schatten.

In één woord: de dorst naar wereldbeschouwing wint het van den dorst naar wereldbezit.

Van alle kanten vangt de bouw aan op het wijde cultuurveld.

Legio architecten, ieder met eigen plan en stijl, tigen aan den arbeid.

Maar, bij nauwkeurig toekijken, onderscheiden we duidelijk twee hoofdgroepen, die in pool-tegenstelling de filosofische wereld beheerschen.

Het is de oude tegenstelling, die wij, héél de geschiedenis door, aantreffen en die in beginselen tweestrijd in iedere menschenziel bepaalt.

Het is de tegenstelling tusschen hoofd en hart, tusschen weten en gelooven, tusschen begrijpen en overgeven.

De ééne groep van filosofen stelt zich onvoorwaardelijk op het standpunt der wetenschap, in dezen zin, dat men in de afzonderlijke wetenschappen de basis en het materiaal ziet voor de synthese der wijsbegeerte.

Door het bespieden van den logischen bouw der reeds opgegroeide wetenschappen, hoopt men de wetten te vinden voor het denken als zoodanig.

Het doel dezer wijsgeeren is dus niet alleen de bestaande wetenschappen als bron en voorbeeld te benutten, maar ook de wijsbegeerte zelf op te bouwen als systeem van zuivere wetenschap. Hier mag niets overgelaten worden aan speculatie en intuïtie. Op de manier van Kant moet aan alle gedachtenwerking de toets worden aangelegd van strenge en logische critiek.

Het algemeene kenmerk van deze filosofie is dus het rationalisme.

Naast deze groep van wetenschapsfilosofen, staat nu de tegenpool, die men ook met één naam kan karakteriseren: de levensfilosofie.

De levensfilosoof is eigenlijk de man van den breederen blik, of liever van het wijdere hart.

Boven de wetenschap staat bij hem het leven. De wetenschap is voor hem niet meer dan één van de verschijnselen en vormen des levens.

Alle geestesarbeid behoort te staan in dienst van het leven, óók het kennen van den mensch.

Terwijl de wetenschapsfilosoof, naar ouden trant, tegenover het leven gaat staan, om het te begrijpen, als een koning boven het leven zich zoekt te verheffen als boven een object, dat hij met zijn verstand, kennend, zoekt te overwinnen, gaat de levensfilosoof met mysterieus schroom tegenover de majesteit van het leven staan, om te beproeven er een bewust en zoo doelmatig mogelijk orgaan van te wezen.

Filosofie is voor hem in den grond niets anders dan een vorm des levens. Zijn denken is uiting van het leven.

In tegenstelling van de eerstgenoemde groep wordt dus door de levensfilosofen minder waarde gehecht aan het kennend verstand. De rede is niet de heerschende functie van den geest. Het leven is in den diepsten grond een mysterie, waaraan de mensch zich met zijn gansche ziel moet overgeven.

Men noemt daarom deze filosofie (ook met een verzamelnamen) de irrationeële, d.i. die van het standpunt van de onbegrijpbaarheid van het leven uitgaat.

En voorts onderscheidt dit soort filosofie zich van de andere tak van wijsbegeerte, doordat hier meer attentie en waarde gehecht wordt aan de levensuitingen naast de wetenschap, namelijk de moraal, de kunst, en de religie.

Al wat uit het leven opkomt is zoowel instrument als voorwerp van wijsgeerig denken.

Natuurlijk mag de gemaakte onderscheiding tusschen deze twee polen van de wijsgeerige wereld niet absoluut worden opgevat.

Wij zeiden reeds, dat iedere menschegeest, die naar bewust denken streeft, tusschen deze twee polen „geslingerd" wordt.

Men vindt daarom bij de eerste groep niet altijd het pure rationalisme, noch ook bij de andere het consequente irrationalisme.

De wetenschapsfilosofen verwaarloozden het leven niet, en de levensfilosofen staan niet onverschillig tegenover de wetenschap.

Het „wondervolle" leven laat zich nu eenmaal niet in kaartstelsel brengen.

Telkens weer wordt het openbaar, dat geen mensch in zijn denken alleen staat, noch in zijn geniale vindingen éénig is.

Ook zij, die zich profeten noemen, ja juist de

profeten en ander

couwen met

De mode

afhankelijk

Ja, met

moderen

nen de ni

voorgeslacht

draadje aan

Vooral d

afhankelijk

Zij waan

nisme der

dingen, ma

wiens me

als voorbe

en wiens o

slag voor

Velen hu

rigen naam

En allen

de wijsbeg

dóorploeter

onder het

dorren.

De filos

welkens z

Kant-stu

Ook de

bronnen v

De Pragi

tact met E

doos, die t

en in het

aan Nietzs

toond, aan

en aan Sel

wil.

Door de

begeerte it

De mees

letterkunde

De oud

meer dan

den roma

met nieu

Moyr. Sch

de Meeste

op, die o

trachten t

van Nes e

De rom

vorm van

Meermal

dit versch

dat in de

zoodals, h

levenszin

in botsing

de werkel

levenspra

Dat ven

genoten e

Maar,

in ons J

de veelhe

lijk zekere

immers m

der moder

soonlijke

iedere ant

eigen lev

krijgt het

teer men

wordt het

Intussch

van den

roman, d

sociale ver

tot voortd

mensch in

leven, dan

dat de lit

zal.

Meer da

tijd de so

Er zijn o

Onder
fab
beho

hun eigenlijke
eize idealisten

en trotschen,
cultuur, die,
eringwekkend
re verdienste
materialisme,
jke kentering
het keerpunt

erlangen naar
van de goe-
etenschappen
rood bakken
ht naar har-
het licht ge-

ibeschouwing
beziit.

aan op het

plan en stijl,
nderscheiden
n pool-tegen-
rschen.

wij, héél de
beginselen
epaalt.

oofd en hart,
en begrijpen

zich onvoor-
tenschap, in
wetenschap,
de synthese

schen bouw
hoopt men
en als zoo-

niet alleen
n en voor-
begeerte zelf
wetenschap,
n speculatie
toet aan alle
ngelegd van

osofie is dus

osofen, staat
n naam kan
e.

n van den
jdere hart,
helieven,
er dan één
i levens.

n in dienst
len mensch-
ouden trant,

om het te
n zich zoekt
dat hij met
zinnen, gaat
room tegen-

aan, om te
natieg moge-

grond niets
i denken is

nde groep
der waarde
rede is niet
Het leven
e, waaraan
moet over-

ok met een
i die van
rheid van

osofie zich
oordat hier
edt aan de
amelijk de

wel instru-
ten.

leiding tus-
rige wereld

ngeest, die
deze twee

p niet altijd
andere het

n het leven
onverschil-

u eenmaal

dat geen
och in zijn

ja juist de

profeten, zijn, bewust of onbewust, organen van een andere macht, die in de geschiedenis der eeuwen meêstuwt.

De moderne filosofie verraaft ook duidelijk die afhankelijkheid.

Ja, met een bescheidenheid, die juist bij den modernen mensch jetwat vreemd aandoet, erkennen de nieuwere wijsgeeren den band met het voorgelicht en knopen daarbij hun wijsheidsdraadje aan.

Vooral de wetenschaps-filosofen erkennen hun afhankelijkheid met het verleden.

Zij waardeeren Lotze (die leert, dat het mechanisme der natuur niet slechts bestaat in verhoudingen, maar ook in waarden), maar vooral Kant, wiens methode van kenkritiek beschouwd wordt als voorbeeld van wetenschappelijke wijsbegeerte en wiens ontdekkingen worden gebruikt als grondslag voor den nieuwen opbouw der wijsbegeerte.

Velen hunner schamen zich niet voor den nederigen naam: Neo-Kantianen!

En allen tezamen achten het een weldaad voor de wijsbegeerte de werken van Kant opnieuw te doorploeteren en geen regel van zijn geschriften onder het „stof der vergetelheid" te laten verdorren.

De filosofie van onzen tijd staat, gelijk men wel eens zegt, in het teeken van de vernieuwde Kant-studie.

Ook de levensfilosofen zien we bezig uit de bronnen van het verleden te putten.

De Pragmatisten en Bergmannianen zoeken contact met Engelsche en Fransche filosofen uit de oude doos, die naar hun opinie nog lang niet dood zijn, en in het algemeen wordt van deze zijde weer aan Nietzsche en Schopenhauer waardeering getoond, aan Nietzsche om zijn geweldigen levensdurf en aan Schopenhauer om zijn onstuimigen levenswil.

Door de levensfilosofen staat de moderne wijsbegeerte in het teeken van het voluntarisme.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

De sociale roman.

I.

De meest voorkomende openbaring der nieuwere letterkunde is en blijft nog de roman.

De oudere schrijvers, zij, die hun naam met meer dan één roman hebben gevestigd, gaan voort den roman-rijkdom van onze moderne literatuur met nieuwe scheppingen te vermeerderen (b.v. Mevr. Scharren—Antink, Ina Boudier—Bakker, Joh. de Meester e.a.), en naast hen treden jongeren op, die ook weer het roman-genre tot het hunne trachten te maken (b.v. Coenraads, Treffers, G. van Nes e.d.).

De roman is bij uitnemendheid de literatuurvorm van dezen tijd.

Meermalen reeds poogde ik de verklaring van dit verschijnsel te geven, door er op te wijzen, dat in den roman te verzoenen zijn het leven zooals het zich openbaart, en het individuele levensinzicht, dat met die openbaring zoo dikwijls in botsing komt; dat in den roman de fantasie de werkelijkheid vervormen kan en een in de levenspraktijk onbereikbaar ideaal kan realiseren.

Dat vermogen maakt den roman tot den meest genóten en meest voorkomenden literatuurvorm.

Maar, ook daarover handelden we eerder, (b.v. in ons Jubileum-nummer van Sept. 1923) bij al de veelheid van romans is het toch uiterst moeilijk zekere eenheid te vinden. In overeenstemming immers met het sterk individualistisch karakter der moderne kunstopvattingen, overweegt het persoonlijk ook in den roman, heeft in zekeren zin iedere auteur z'n eigen genre, reproductie van z'n eigen levensinzicht en levensbeschouwing. Zoo krijgt het roman-genre een veelkleurig aspect, wanneer men het als een geheel tracht te zien, en wordt het moeilijk soortgelijkheid te onderscheiden.

Intusschen, een vrij duidelijk te herkennen type van den laatste tijd is, dunkt mij, de sociale roman, dat is dus de roman, die handelt over sociale verhoudingen. Waar de moderne letterkunde tot voortdurend object van beschouwen heeft den mensch in en onder de verhoudingen van het leven, daar ligt het in den aard van onzen tijd, dat de literatuur sociale geschriften voortbrengen zal.

Meer dan ooit toch zijn in den na-oorlogischen tijd de sociale vragen op den voorgrond gekomen. Er zijn op maatschappelijk gebied nieuwe, maar

veelszins nijpende problemen gerezen, problemen, die grooten invloed oefenen op het leven van allen dag. In de fatale ontredde van de levensverhoudingen der laatste jaren zijn vele menschen in een te voren nooit gekende positie geraakt, is materiële zorg en moeite binnengedrongen in huizen, waar die vroeger niet of weinig werd gekend. En ook zijn allerlei toestanden, die in betero tijden voor de publieke opmerkzaamheid verborgen bleven, omdat men „er niet zoowat komen kon", nu onmogelijkheden geworden, maatschappelijke misstanden.

In het buitenland is dit alles veel ernstiger dan bij ons, die in alle opzichten een rijk hevoortrecht volk zijn, maar toch ook in ons land teekent zich allerlei moeite af tegen den achtergrond van het maatschappelijk leven. Ook te onzent is in veler welstand teruggang gekomen, is veler positie verminderd, zijn in vele bedrijven nog niet gekende moeilijkheden gerezen.

Het is dus niet te verwonderen, dat de literatuur, die altijd spiegel is van haar tijd, ook deze sociale vraagstukken kent. Juist door de psychologische analyse, die nog altijd in de romankunst domineert, wordt de beteekenis van de sociale quaesties in de literatuur steeds grooter. Waar de mensch van onzen tijd midden in die sociale quaesties staat, daar zal de ontleding van zijn zielebeeld met de analyse van die vraagstukken moeten samenhangen.

Zoo worden verschillende nieuwere romans „Sociale romans".

Nu zegt mogelijk iemand, dat van meet aan de 80-ers literatuur den sozialen roman heeft gekend. En wie zoo spreekt heeft gelijk. Al lang vóór 1880 bestond de sociale roman; zelfs is een van de alleroudste producten onzer letterkunde, de kostelijke „roman van den vos Reinaerde", een middeleeuwsch stuk van onvergankelijke waarde, een sociale roman. Hij is er dus eigenlijk altijd geweest. En dat is natuurlijk, want elke tijd heeft z'n sociale quaesties gekend en dus heeft ook de literatuur van iedere periode hun invloed weerspiegeld.

Maar wat — altijd tot op zekere hoogte — den zoodanigen roman van nieuweren tijd tot een bepaald, afzonderlijk soort maakt, is, dat thans veelal de sociale verhoudingen uitgangspunt zijn van beschouwing en de persoons-analyse voortvloeit uit de teekening van sociale moeilijkheden. Waar dit tevoren voorkwam stak doorgaans een bedoeling achter het werk, een tendenz dus; in bepaalde, sterk-sprekende gevallen (b.v. bij Heyerman) wees de auteur zelf er op. De nieuwere roman blijft in het psychologisch-analyseerend genre, is ook niet tendentius, maar tracht vooral den mensch te doen zien als product van de sociale verhoudingen, waarin hij staat.

Eigenaardig b.v. is het, dat in de nieuwere romans vaak wordt behandeld de maatschappelijke depressie van menschen, wier verschijning in de literatuur tot nu toe een ander cachet had, menschen, die nooit of althans zelden in hun sociale situatie werden gezien, omdat daartoe geen bijzondere aanleiding bestond.

Het zou de moeite waard zijn, hiervan eens enkele voorbeelden te geven, maar dat zou thans te ver afvoeren van ons doel. We moeten in een bepaalde richting, willen we komen tot een bespreking van het boek, dat tot deze beschouwing aanleiding geeft.

Trouwens het gegeven, waarop we onze aandacht moeten concentreren, is merkwaardig genoeg ten voorbeeld: het betreft de sociale positie van den predikant.

Hier hebben we zulk een stof, die in onze roman-wereld tot nu toe vrijwel onbekend was, en die thans meermalen aan de orde is. In de buitenlandse romans is deze materie niet zoo zeldzaam, is ze ook al vroeger bewerkt. De armoede b.v. van den Engelschen hulpprediker, die wachten moet op een benoeming van hooger hand, jaren lang soms, is al in vele romans beschreven en door vertaling ook in onze boeken gekomen. Nog zeer onlangs verscheen zulk een roman in vertaling: „De steun haars levens" van Mrs Henry Wood.

Maar in onze letterkunde is dit gegeven nieuw. Als ik het zoo zeggen mag: de predikant is in onze literatuur altijd een figuur geweest van hoogen rang, hooger dan in maatschappelijke zin. Waar hij optrad viel het licht op z'n „geestelijke waardigheid" — soms was het intusschen een schamplicht —, minder op z'n sociale situatie. In de laatste maanden echter verscheen meer dan een boek waarin juist deze laatste wordt behandeld. Behalve de roman, dien we thans bespreken zullen, „De Wegerincks" van C. A. Klaver —

Oudshoorn, las ik er in betrekkelijken korten tijd drie van dit type, onderling verschillend natuurlijk, maar bewerkend hetzelfde gegeven. Ze betreffen alle de levensverhoudingen van het predikantsgezin en die worden dan uitgangspunt voor de analyse van de zieleworsteling tusschen roepingsbesef en den druk van materiële zorg.

Zulk een stof nu ligt geheel in de lijn, die ik aangaf. Immers, het thema van den nieuweren „socialen" roman is de strijd tusschen de behoefte aan het ideële en de „beklemming" van het materiële. En nu zijn uiteraard de verhoudingen in dien strijd het scherpst, waar de begeerte naar het ideële 't sterkst is. Zoo wordt het predikantsgezin in den modernen roman object van beschouwen, zelfs een zeer geschikt object, omdat de „begeerte" bij den predikant veel sterker is dan een neiging, omdat ze roepingsbesef is. Meer dus dan een willen is er een moeten, en dat juist brengt het conflict, dat stof levert voor psychologische analyse.

Voor een deel is echter deze productie zonder waarde. Waar de auteurs uit eigen ervaring niet kennen de kracht van roeping, omdat ze missen den grond, in welken dat besef wortelen moet, moet de analyse mislukken. Daar wordt de predikant een onbegrijpelijk mensch, zonder notie van de levenswerkelijkheid, een fantast, maar dan van een stijfhoofdig soort. Of ook wordt het feit, dat een predikant „toch ook een gewoon mensch" is, gemaakt tot een soort van tegenstelling tot z'n roeping, een oorzaak van voortdurende inconsequentie ten opzichte van zichzelf en z'n gezin of van z'n ambt. Of — erger nog — de predikant komt allengs tot de conclusie, dat het roepingsbesef inbeelding is geweest, omdat „de resultaten van zijn prestaties als zieleherder" (zoo heet het letterlijk in een van deze romans) niet beantwoorden aan de moeite, die hij zich gegeven heeft!!

In al deze gevallen moge de roman misschien een „sociale roman" heeten, hij is dan door een volkomen foutief stellen van de quaestie, die hij behandelt, een mislukt vertegenwoordiger van de soort.

Gunstig nu onderscheidt zich in dit opzicht „De Wegerincks". Daar is in de samenstelling wel iets geforceerd, maar de psycho-analyse is zuiver, omdat er een juist begrip is van roepingsbesef.

Hierover dan nader in een volgend artikel.

C. T.

VRAGENBUS.

(Vragen uitsluitend te richten aan Prof. Dr. F. W.

Grosheide, Amsteldijk 83, Amsterdam.)

Er zijn enkele vragen binnengekomen, die zich voor beantwoording in deze rubriek heel niet leenen, daar ze slechts in een reeks van artikelen zouden kunnen worden beantwoord. Ons is b.v. een vraag gedaan over het Chilasme, niet om even te zeggen, wat dat is, maar om over het Chilasme een uiteenzetting te geven in verband met verschillende Schriftplaatsen. Hier mogen we toch verwijzen naar de literatuur over het Chilasme, we noemen nu maar het boekje van Dr. H. Hoekstra, „Bijdrage tot de kennis en de beoordeling van het Chilasme, eene beschouwing over het Duizendjarig Rijk".

Dezelfde vrager wil iets weten over de Indische Kerk. Daarover zou ook heel wat te zeggen zijn. In het kort zij medegedeeld, dat in Indië bestaat een Protestantische Staatskerk, die door de overheid wordt onderhouden en bestuurd wordt door den Gouverneur-Generaal, onder toezicht van het Bestuur over de Protestantische Kerken in Indië. Alle Protestanten in Indië, die niet verklaard hebben om de een of andere reden niet tot deze Indische Staatskerk te behoren, worden geacht leden van haar te zijn. De predikanten van de Indische Kerk worden benoemd door de Koningin en hun wordt door den landvoogd een standplaats aangewezen. De Gereformeerden in Indië behoren tot degenen, die niet tot de Staatskerk willen behoren en leven daarom saam in eigen kerken.

Eindelijk vraagt dezelfde vrager naar het verband tusschen kunstontroering en ontroering der ziel in den godsdienst. Wat zullen we daarvan zeggen? Zulke vragen raken het verborgen zieleleven, waarvan zoo weinig bekend is. God heeft onze ziel zoo geschapen, dat ze ontroerd kan worden, maar de aard der ontroering is verschillend, naar gelang van de oorzaak. Zoo is de ontroering in de religie van geheel anderen aard dan die ontstaat door het smaken van kunstgenot. Dat ze samen kunnen gaan in de religieuze kunst, kan niet worden ontkend, maar o.i. zal het dan toch zoo zijn, dat het karakter der ontroering ten slotte of door de religie of door de kunst eenzijdig wordt bepaald.

Wat staat er letterlijk, zoo wordt er gevraagd, Koran 4. 38 a, b, c en d.

We zijn het Arabisch niet meester en zijn daarom niet in staat op die vraag een zelfstandig antwoord te geven. Als we afgaan mogen op een goede vertaling, luidt de bedoelde plaats aldus: Mannen staan

Onder de betere
fabrikaten
behoort

HET HOFBERG-ORGEL

door zijn hooge
muzikale eigenschappen
tot den eersten rang.

Firma A. DE ZEEUW (N. G. Klijn)
Rosestraat 42a - Rotterdam